

Zdeněk Klanica

MUTĚNICE-ZBROD

Zaniklé slovanské sídliště ze 7.-10. století

MORAVIA MAGNA

Pavel Kouřil (Ed.)

Kniha vyšla v rámci výzkumného záměru
Archeologického ústavu AV ČR Brno č. AVOZ80010507

PROJET MORAVIA MAGNA

MORAVIA MAGNA

sous le patronage de

**UNION ACADÉMIQUE INTERNATIONALE
BRUXELLES**

**UNION INTERNATIONALE DES SCIENCES
PRÉHISTORIQUES ET PROTOHISTORIQUES
(C.I.P.S.H - U.N.E.S.C.O)**

**ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV
AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY BRNO
BRNO 2008**

Zdeněk Klanica

MUTĚNICE-ZBROD

Zaniklé slovanské sídliště ze 7.-10. století

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV
AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY BRNO
BRNO 2008

Editor: Pavel Kouřil

Recenzenti: Darina Bialeková, Zdeněk Měřínský

Technický redaktor, layout: Dana Gregorová

Německý překlad: Eva Zumpfe, Pavla Seitlová, E. u. R. Tichý

Obálka: Jeden z nejstarších jihomoravských stromů, lípa velkolistá v Bzenci. Foto: Zdeněk Kučera

All rights reserved
ISBN 978-80-86023-91-5
Copyright © 2008 by
Archeologický ústav AV ČR Brno
Tisk: Arch Brno

O B S A H

I. VÝSLEDKY VÝZKUMU.....	9
1. Úvodní informace.....	9
2. Sídlištní objekty.....	13
II. ODBORNÉ POSUDKY NÁLEZŮ.....	147
III. HODNOCENÍ.....	173
1. Sídliště Mutěnice-Zbrod.....	173
Archeologie osídlení.....	173
Germáni a Slované.....	174
Topografie.....	176
Zástavba.....	177
Zemnice.....	179
Nadpodložní objekty.....	182
Obilnice.....	183
2. Nálezy.....	186
Keramika.....	187
Varianty základního tvaru.....	188
Keramika pražského typu.....	189
Talíře a misky.....	190
Datování.....	197
Kostěné předměty.....	204
Šídla (proplétáčky ?).....	204
Jehla.....	206
Brusle (hladidla ?).....	206
Kovové ozdoby.....	207
Plechové závěsky.....	207
Drátková ozdoba (660-324/77).....	218
Přezka (660-187/76).....	218
Ostatní nálezy.....	222
Olověný křížek (660-87/75).....	222
Z inventáře bojovníků.....	223
Železná násada hole.....	225
IV. ZÁVĚREČNÉ ÚVAHY.....	227
V. LITERATURA.....	233
VI. RESUMÉ.....	253
Illustrationsverzeichnis.....	292
A. Zeichnungen.....	292
B. Foto.....	296
PŘÍLOHA Přehled sídlištních objektů a jejich rámcové chronologické zařazení.....	298

„Z nekonečné výšky vypalují sluneční paprsky ostrou příď dlabanky. Každá další vlna přibližuje osadu na břehu. Pevné chýše nevezme ani divoký kal, když za jarního tání v prudkých peřejích víří ze zasněžených Chřibů. Dokonce ani zemljanky nevyplaví. A žádný močál tu není, říčku přebrodí i dítě. Však zůstávají jen nemnozí. Jarní voda odnese všechny, jen když udrží slunce nad přídílí!... Družiny směřují k jihu. S velkou řekou Moravy splynou ještě do slunce západu. Už nevzpomínají. Bok po boku vyšli z rodných dědin, když odevzdali svůj hlas. Pak vzali poslední, co měli, a zvedli se z domoviny. Pocházejí z něčeho a ještě se ani nejmenují. Stanou se z nich Srbové, Dúdlebi nebo Severjané? Dnes pronikli na tok dolní Moravy. Zítra ponese je dobrá vlna k poledni, tam nad posvátným Dunajem tyčí se bílá skála tajemného Děvína. Svatá Matka přijme jejich oběť... Řeka všech řek kolébá dobyvatele klidným, mocným proudem. Zdá se jim o bohatých pastvinách, zdá se jim o hlubokých a plných obilnicích. Už žádná vyhublá stáda. Ještě jdou všichni spolu...“

Úryvky z nevydaného románu

VÝSLEDKY VÝZKUMU

1. ÚVODNÍ INFORMACE

Kyjovka zvaná též Stupava, pramenící na vrcholu Chřibů, je jedním z pravobřežních přítoků Moravy. Soutok Kyjovky s Moravou byl situován původně do široké a na meandry bohaté údolní nivy jižně současného Hodonína, dnes katastr obce Lužice. Na pravém břehu Kyjovky leží šest kilometrů severozápadně od středu okresního města Hodonína pravěké a časně středověké sídliště zvané Zbrod. Je situováno kolem míst kontaktu dnešních katastrálních území Hodonína, Dolních Bojanovic a zejména Mutěnic. To je také důvod, proč často užíváme neutrální, prastarý a k žádnému katastrálnímu území nevázaný název – Zbrod. Prozkoumaná část plochy zaniklého sídliště zasahuje parcely č. 6470, 7590, 7589.

Už několik desítek let teče říčka v umělém žlabu sevřena hrázemi na březích. Jen asi 200 metrů severněji od Zbrodu Kyjovku po kovové konstrukci mostu překračují koleje lokálky a vozidla na silnici první třídy č. 51 z Hodonína do Mutěnic. Železnice i silnice jsou na umělých náspech. Z dávné slávy prastarého brodu zbývá dnes jen návrší s boží mukou, maximálně o tři metry rozšiřující násep silnice. Škoda, že toto zajímavé místo nemohlo být prozkoumáno.

Osídlení je situováno na jihovýchodním okraji nízké Kyjovské pahorkatiny v nadmořské výšce kolem 167 m n. m. V těchto místech vrchovinka přechází k údolní nivě Kyjovky. Dávné meandry se ještě dnes zarývají do zvýšeného pravého břehu a lze je rozpoznat. Levý břeh v místech protilehlých sídlišti byl v šedesátých a následujících letech 20. století využit po terénních úpravách k ukládání popílku a dalšího odpadu z provozu hodonínské elektrárny. Výzkum na levém břehu by v těchto podmínkách byl velmi obtížný a zdál se docela nemožný.

Z klimatického hlediska je sídliště na Zbrodu charakterizováno poměrně teplým a suchým podnebím (Demek 1975, 31–37). Bývalo zde dlouhé teplé a suché léto a poměrně krátká mírně teplá a suchá zima s dlouhým vegetačním obdobím. Příznivé klima v této části jižní Moravy přispělo i k rozkvětu mocenského, kulturního a náboženského centra moravských Slovanů u dnešní vesnice Mikulčice. Jen několik metrů vysoká písková duna s velkomoravskými kostely uprostřed údolní nivy řeky Moravy je vzdálena od Zbrodu vzdušnou čarou asi devět kilometrů.

V jarních měsících roku 1969 bylo při povrchovém průzkumu zjištěno na Zbrodu pravěké a slovanské sídliště (Klanica 1971, 24–25). Už první povrchové sběry přes nevelký rozsah přesvědčivě ukázaly, že nikoliv náhodou poutala naši pozornost tato nevýrazná a v celku dosti plochá lokalita. Četná pole střídala zde tak zvané záhu-

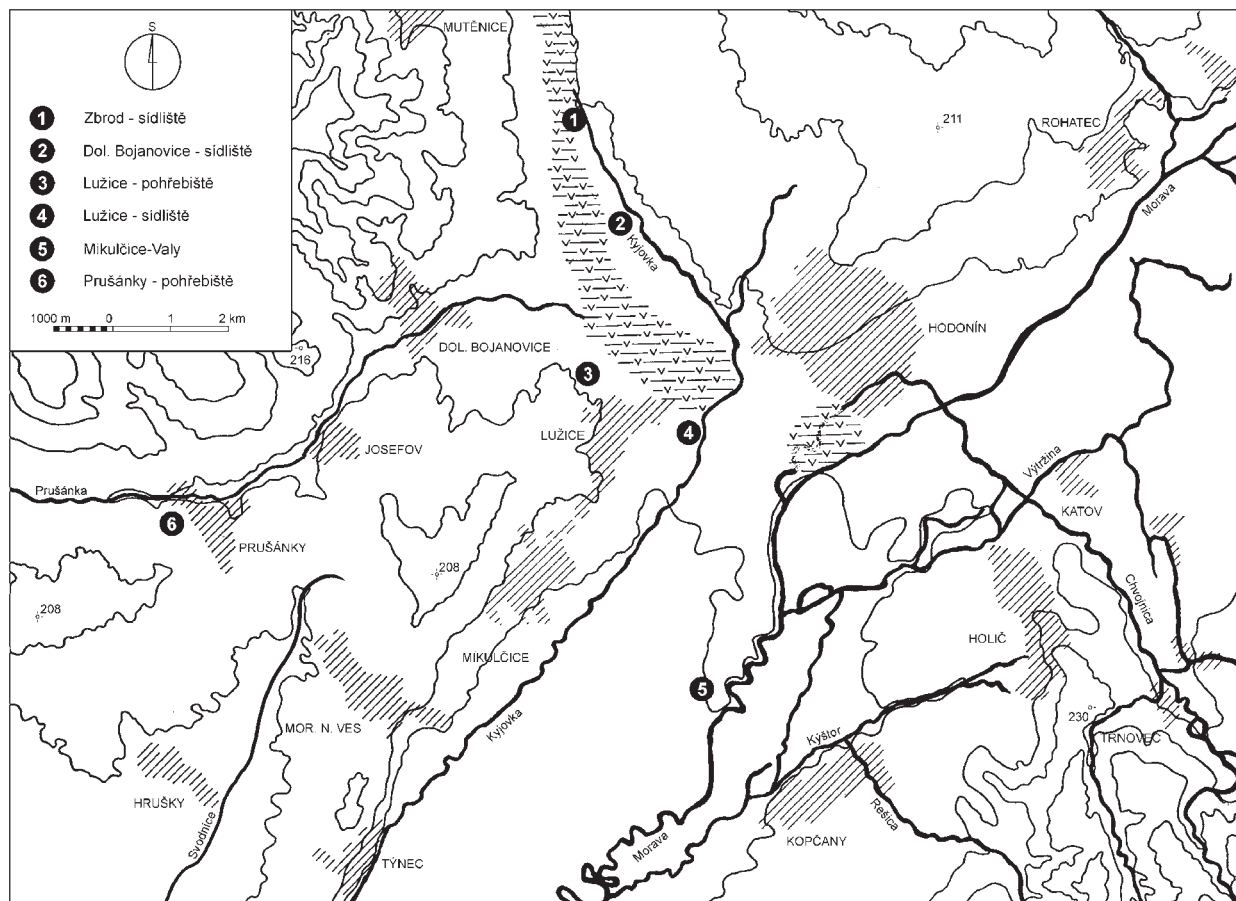
menky. Pro výzkum bylo evidentně výhodné, že větší část naleziště zůstala uchráněna před hlubokou orbou z doby počátečního kolektivního zemědělství. Realizovaly se zde převážně jen nehluboké zásahy do půdy, které byly charakteristické v oné době pro individuální obdělávání. Záhy se sondami potvrdila existence sídlištních objektů zahloubených zčásti do podloží. Tak byl dne 8. dubna 1975 zahájen plošný odkryv. Jeho rozsah v první sezoně terénního výzkumu dosáhl 1291 m² a spolu se sondami 2146,7 m². Pro odkryvy byly vybrány části sídliště relativně méně poškozené orbou. V prvním roce za technické spolupráce Otto Marka a Josefy Markové trvala odborná činnost v terénu 120 pracovních dní za účasti průměrně osmi dělníků (Klanica 1977, 52–53, tab. 21). Na konci roku 1976 představovala prozkoumaná plocha na Zbrodu již 3500 m². Práce započaly 20. dubna rovněž za technické spolupráce O. Marka a J. Markové a trvaly do 5. října. V roce 1977 technicky spolupracovali při výzkumu od 13. dubna do 13. května opět O. Marek a J. Marková. Od 16. května na výzkumu v terénu se podílel Rostislav Skopal, práce trvaly do 17. října 1977. Celkem bylo tedy na Zbrodu prozkoumáno bezmála 5 000 m². Účastníci III. mezinárodního kongresu slovanské archeologie navštívili v rámci oficiální exkurze lokalitu dne 11. září 1975, Mutěnice se takto dostaly do povědomí nejen naší (Klanica 1978, 59–61), ale stejně tak i zahraniční odborné obce (Sedov 1979, 107, obr. 20).

Již v první sezoně se objevily zbytky povrchových nadpodložních sídlištních objektů. Tyto zvláštní útvary bylo možno vyčlenit podle odlišné barvy a zvýšené koncentrace stěpů, drobného kamení, mazanice a zvířecích kostí v kulturní vrstvě mezi podloží a úrovní orebního zásahu. Většinou šlo o velmi tmavé až popelovité objekty tvaru velkých oválných skvrn čokovitého průřezu. Zahloubeny do podloží měly typické zemnice rozměry okolo 300 až 350 × 400 až 450 cm. Vždy v některém koutě se v zemnicích nacházely zbytky kamenných otopných zařízení (OZ). Většinou do podlahy byly vyhloubeny jámy hruškovitého průřezu s poměrně úzkým hrdlem, které sloužily jako zásobnice. Na rozdíl od zemnic obsahovaly jen velmi málo artefaktů a často v jejich výplni nebyly dokonce vůbec žádné nálezy. Jako jedna z prvních byla prozkoumána zemnice označená jako objekt 7 (obr. 11), která představovala na lokalitě první významný nálezový celek s nezdobenou ručně lepenou časně slovanskou keramikou. Spolu s ní byl ve výplni objektu nalezen kostěný hřeben s rukojetí tvaru nízkého trojúhelníku (obr. 13: 12).

Průměrně asi dvacetimetrová horní vrstva ornice neobsahovala po staletém intenzivním obdělávání žádné důležité nálezy. Tato skutečnost velmi usnadnila v roce

Obr. 1. Zaniklé sídliště v trati Zbrod (značeno šipkou) s nálezy ze 7.-10. století, na místě kontaktu katastrálních území Hodonína, Dolních Bojanovic a Mutěnic (okr. Hodonín).

Obr. 2. Významná naleziště ze 6. nebo ze 7. století v okolí Hodonína.

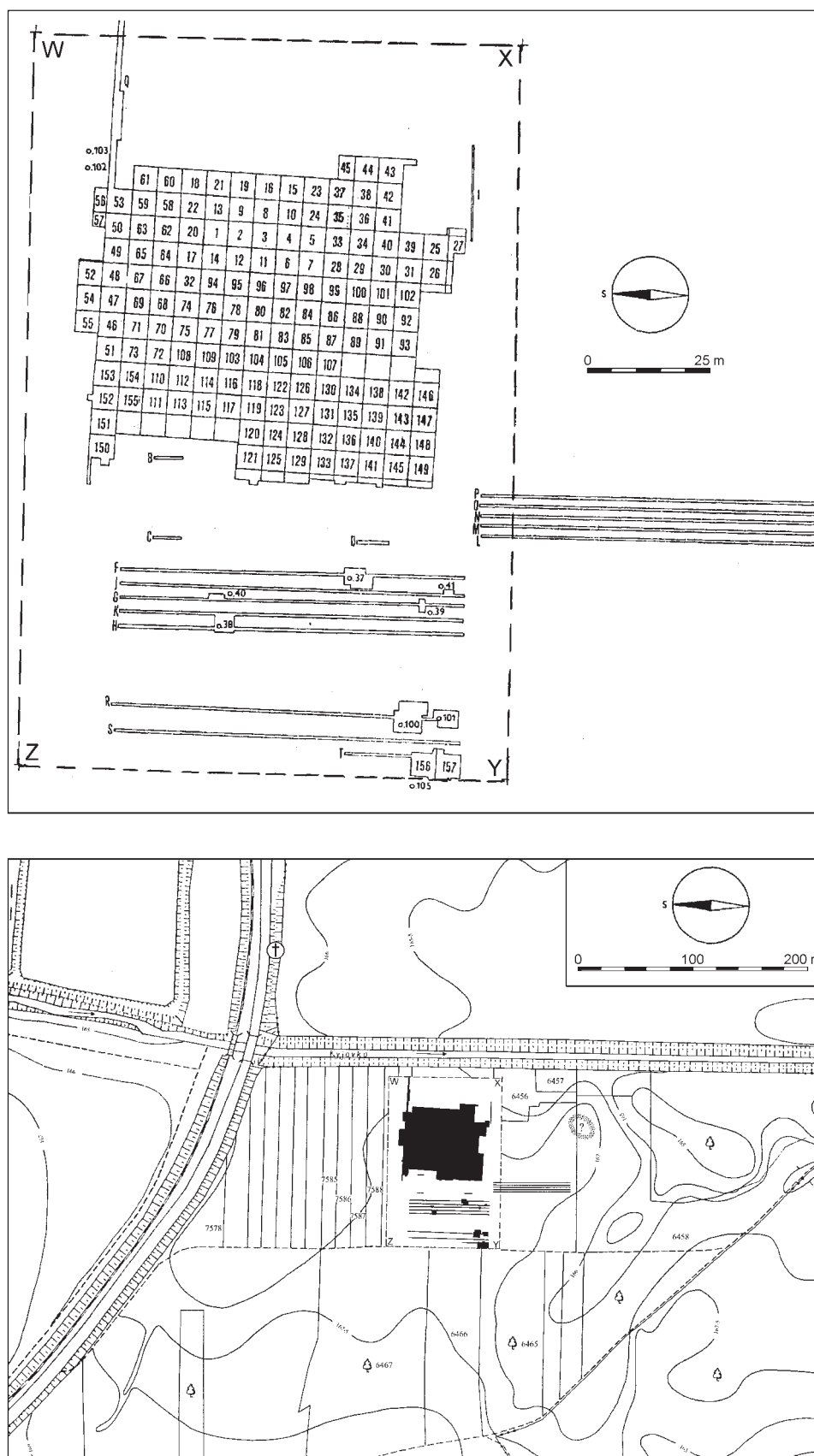
1976 naše rozhodnutí o možnosti odstranění ornice těžkou mechanizací. Určitá část sídliště byla zkoumána formou úzkých sond kladených těsně vedle sebe. Tato metoda se však nejevila perspektivní a používali jsme ji jen v krajní nutnosti. Přes odstranění horní vrstvy ornice buldozerem se podařilo v roce 1977 poprvé získat úplný půdorys povrchového, tedy nadpodlažního nezahlobeného objektu č. 132a. Ve vrstvě nad podlažím zůstal pod zmíněnou ornici intaktní asi dvaceticentimetrový horizont. V některých místech tento horizont umožnil sledovat poměrně výrazně se rýsující výplně zahlobených objektů.

Jako objekty jsme na Zbrodu u Mutěnic označili 155 rozmanitých sídlištních útvarů. Z nich bylo nutno vyčlenit nálezové celky s předslovanským materiálem. Předběžné zpracování tohoto nejstaršího sídlištního horizontu prokázalo, že jde o objekty z doby laténské. Podle mínění některých odborníků patří částečně do střední a pozdní fáze keltského osídlení. V absolutní chronologii je to asi doba kolem roku 200 před naším letopočtem až k roku 0. Jde o jedenáct zahlobených obydlí (objekty 4, 13, 48, 79, 81, 100, 121, 122, 124, 129, 131) a deset dalších jam různých tvarů i možnosti interpretace (objekty 8, 25, 54, 57, 58, 71, 76, 101, 102, 152). Některým dalším útvarům byla sice přidělena čísla, nepřinesly však takový materiál, který by umožnil jejich časové kulturní zařazení. Jde o objekty 6, 16, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 34, 70, 77, 78,

106, 119, 130, 140, 147, 150, 155. Zbývajících 114 objektů je datováno do 7.–10. stol.; z nich získaný materiál byl v předložené studii podroben rozboru. Ze sídlištní vrstvy mimo objekty pocházejí také některé zajímavé předměty charakteristické pro uvedené období.

Z metodického hlediska mají útvary označené na Zbrodu jako objekty velmi rozdílnou vypovídací hodnotu. Musíme je posuzovat vždy jen podle přiloženého popisu. „Objekt“ je označení pomocné. V žádném případě neznamena automaticky nálezový celek a už vůbec není svou vypovídací hodnotou srovnatelný s celkem hrobovým. Sídlištní celky vznikaly odlišnou cestou a při zpracování je třeba s uvedenou skutečností v plné míře počítat. Například zemnice představující v rámci sídliště skupinu relativně uzavřenějších nálezových celků měly výplň, která se tmavším zbarvením odlišovala většinou už od vrstvy nadpodlažní. V laténských zemnicích se výplň odlišovala od okolí dokonce i rozdílnou konzistencí, hlína rychleji vysychala. Vrstvy uvnitř zemnic pod úrovní podlaží zajisté nelze pokládat vždy za současné, proto tedy označení objektů pokládáme jen za pomocné.

Nálezové zprávy z výzkumu v Mutěnicích jsou uloženy v archivu Archeologického ústavu AV ČR v Brně a obsahují plány, fotografie i katalog nálezů z výzkumu sídliště na Zbrodu. Samotné artefakty byly až do požáru správní budovy uloženy na mikulčickém pracovišti AÚ AV ČR v Brně.

Obr. 3. Plošný rozsah archeologického výzkumu zaniklého sídliště Zbrod v letech 1975-1977.

**NECHVALÍN, PRUŠÁNKY. FOUR SLAVIC BURIAL GROUNDS. PART I.
CONTRIBUTION ON THE CHRONOLOGY OF EARLY MEDIEVAL
MATERIAL CULTURE IN CENTRAL EUROPE.**

**NECHVALÍN, PRUŠÁNKY. FOUR SLAVIC BURIAL GROUNDS. PART II.
CATALOGUE.**

Publications of the Institute of Archaeology of the Academy of Science of Czech Republic No. 28. Editor Pavel Kouřil. Brno 2006.

Publication of results of archaeological research of four burial grounds: two of them were found on the territory of the village of Nechvalín and further two ones at the village of Prušánky in the district of Hodonín, South Moravian Region of Czech Republic. The older burial ground in Nechvalín comprises 89 graves; the younger one contains 62 graves. In Prušánky, the cemeteries are larger, the older one has 313 graves and the younger has 363 graves. The locations being explored are at the distance of 27 km one from another. They are located in different natural environment: Nechvalín is in impassable hilly area approx. 280 metres above sea level, Prušánky is in plain country 185 m.a.s.l., in the middle of quality agricultural land near the river Morava. In spite of that, the burials on all four necropolises abode by the same rules. So, the oldest graves of both locations are crematory ones; cremation remains were laid in shallow holes on southern edge of the older of two burial grounds and accompanying ceramics date them back to the 7th- 8th century. Younger skeleton graves were laid gradually north of the older ones.

The four completely explored burial grounds formed a part of economical and military background for important centre of Great Moravia located near today's Mikulčice on an island in the river Morava. Sometimes around the half of the 9th century the burials on older cemeteries in Nechvalín and in Prušánky were terminated, in spite of fact that no traces of radical development change can be found in archaeological material from the centre of Great Moravia or in written documents from that times. To the contrary, it is possible to state that Great Moravia was on the peak of its economical, cultural and power development at that time.

However, new cemeteries were founded in the locations under investigation around the half of the 9th century: in Nechvalín it is 140 metres to the west of the older one, in Prušánky just 135 metres to south-west of the older one. Skeleton graves on both younger cemeteries again abode by the same rules: younger graves were laid gradually north of the older ones. As the both burial grounds under investigation were concurrently founded approximately sometimes around the half of the 9th century, they were concurrently also concluded, most likely on the beginning of the 12th century (in Nechvalín, the newest past of the cemetery was damaged). At that time, the burials were terminated on the cemeteries under investigation in spite of the fact that the settlement of both regions continued without noticeable interruption up to Modern Times.

The first part of the publication deals with preliminary analysis of possibility of chronological determination of unique archaeological material that is clearly showed on 92 full-page tables. Moreover, the text is completed with many drawings of comparative wholes, the dating of which is determined by found coins. Considering the fact that it is dealing with a burial ground in hinterland of centre, the richness of findings is surprising, among others there are four swords, various golden and silver decorations, more than 40 Hungarian and Moravian deniers from the 11th and beginning of the 12th century. The second part contains detailed description of all graves and findings, plans of burial grounds, inter alia more than 400 plans of grave holes and positions of skeletal remains drawn precisely at the moment of uncover.

The publication also includes expert opinions, for example anthropological analysis of found human remains, zoological determination of animal bones from the remainders of meaty food laid into graves for the deceased, analyses of found remains of fabrics, expert assessment of coins and further necessary analyses.

SPISY ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU
AV ČR BRNO 36
2008